

LINGUISTIC LANDSCAPE IN THE CONTEXT OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

JAZYKOVÁ KRAJINA V KONTEXTE VÝUČBY CUDZÍCH JAZYKOV

EVA MOLNÁROVÁ¹ – IVICA KOLEČANI LENČOVÁ²

¹ Katedra germanistiky, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Tajovského 40, Banská Bystrica, eva.molnarova@umb.sk

² Katedra nemeckého jazyka a literatúry, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, Račianska 59, Bratislava, kolecani@fedu.uniba.sk

Abstract

The objective of the present paper is to point out the possibilities of using the concept of Linguistic Landscape in foreign language teaching at universities, secondary schools as well as primary schools. The approach highlights the city/town/municipality as a natural place where several languages coexist in a real space being in accordance with foreign language teaching, which is aimed at encouraging plurilingualism. Practical application of LL is carried out respecting the plurilingualism of geographically determined units, as well as individual learners while emphasizing the holistic development of the learner's personality using both inquiry-based and experience-based learning.

Keywords

Linguistic Landscape, Sign, Multilingualism, Education, Project

1 Vymedzenie termínu jazyková krajina, základný terminologický aparát

Prvé príspevky s tematikou jazykovej krajiny, teda vizuálnej reprezentácie jazykov vo verejnom priestore, vznikli približne v 60. – 70. rokoch 20. storočia. Samotný koncept jazykovej krajiny (angl. Linguistic Landscape, nem. Sprachlandschaft, sprachliche Landschaft) ale rozpracovali až Landry a Bourhis, ktorí nasledujúcou definíciou položili základy pre ďalšie výskumy tejto dynamicky sa rozvíjajúcej oblasti: „*The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combines to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration*“¹ (Landry–Bourhis, 1997, 25).

Súčasná lingvistická výskumy venujú pozornosť prítomnosti písomne fixovaného jazyka vo verejnom priestore z rôznych perspektív (Tóth, 2021, 375–391). Centrálnymi témami výskumov sú vzťahy majoritných a minoritných jazykov, sociálna a etnická diverzita, socioekonomický a sociohistorický kontext, v ktorom jazykový znak (angl. sign) vznikol, jazyková politika, analýza funkcií jazyka, rozdelenie jazykov v rámci urbánnej oblasti, vnímanie jazykových znakov recipientmi. Najnovšie výskumy sa zameriavajú dokonca aj na „*virolingvistickú krajinu*“ (Istók–Lőrincz, 2021, 101–105), teda na jazykovú krajinu obklopenú upozoreniami na zamedzenie šírenia koronavírusu. Okrem samotného písaného jazyka sa súčasní lingvisti venujú aj analýze extralingválnych jednotiek (znak, ikona, graf, obraz, spôsob upevnenia označenia, resp. vývesného štítu, architektúra atď.) a nastoľujú otázku vzájomnej interakcie textu a obrazu a spoločnej percepcie tzv. „*vizuálneho textu*“ vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny (Molnárová, 2021, 209–213; Lauková, 2020, 47–54).

Jazykové rovnako ako aj nejazykové znaky (angl. signs) verejného priestoru určitej oblasti, regiónu, štvrte či ulice, ktoré podávajú informácie tak o producentovi ako aj recipientovi znaku, sú však vždy analyzované na presne ohraničenom území (obr. 1).

¹ Jazyk verejných dopravných značiek, reklamných bilbordov, názvov ulíc, miestnych názvov, obchodných značiek obchodov a verejných značiek na vládnych budovách kombinovaný do podoby jazykovej krajiny daného územia, regiónu alebo mestskej aglomerácie (preklad autoriek príspevku).

Obr. 1 Vymedzenie výskumného priestoru v BB²

Pôvodne sa signs skúmali len v exteriéri intraurbánnych oblastí, ale v súčasnosti sú predmetom výskumu signs „vo verejných priestoroch vo vnútri budov i na menších predmetoch, ako sú jedálne listky, pohľadnice, bankovky, vizitky a pod. Jazyková krajina teda odkazuje na akýkoľvek nápis umiestnený vo vonkajšom a vnútornom priestore verejnej inštitúcie alebo súkromného obchodu či firmy v danej geografickej lokalite“ (Štefaňáková–Jurčáková, 2021, 19).

Väčšina výskumníkov zohľadňuje delenie znakov jazykovej krajiny z hľadiska ich produkcie, a to na oficiálne (top-down signs) a neoficiálne (bottom-up signs) (Ben-Rafael et al., 2006, 14). Tvorcami top-down signs sú inštitucionálni producenti a patria sem napr. označenia miest, ulíc, škôl, úradov ale aj cestovné poriadky na zastávkach verejnej dopravy, pamätné tabule a pod. Tvorcami bottom-up signs môžu byť rovnako fyzické ako aj právnické osoby. K takýmto znakom jazykovej krajiny patria napr. označenia obchodov, pevné a mobilné tabule s ponukou tovarov a služieb, reklamné plagáty a bilbordy, ale rovnako aj grafity. V našej štúdii sa budeme venovať viacjazyčnosti intraurbánneho priestoru a možnostiam využitia viacjazyčných signs jazykovej krajiny vo vyučovaní cudzích jazykov.

2 Aspekt viacjazyčnosti jazykovej krajiny

Mestský priestor bez jazyka si vieme predstaviť len veľmi ťažko. V dnešnej dobe je už však bežná viacjazyčnosť mestského priestoru, v ktorom sa nápisy v rôznych jazykoch vyskytujú na informačných tabuliach, inštitúciách, obchodoch, hoteloch, bilbordoch a pod. Inak tomu nie je ani vo verejnom priestore v počtom obyvateľov menších obciach, veď v miestnom obchode majú *sale* a nie *výpredaj*, mnohé z nich nemajú *krčmu*, ale *pub* (porov. obr. 2 – 4).

Obr. 2 Obec Sielnica (Ján Švec Pub)³

²Použité fotografie z miest Banská Bystrica, Bratislava, Komárno, Mníchov sú súčasťou výskumnej databázy projektu APVV-18-0115 „Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku z komparatívnej perspektívy“.

³[online] dostupné na internete. < [https:// www. sielnica.sk/obec-2/sluzby/js-pub-sielnica-26-19sk. html](https://www.sielnica.sk/obec-2/sluzby/js-pub-sielnica-26-19sk.html) >. [citované dňa 7.10.2021]

CENTRAL CAFE BAR

Stred 166
 02705 Zázrivá

Obr. 3 Obec Pavčina Lehota (Stevens pub)⁴

Obr. 4 Obec Zázrivá (Central Cafe Bar)⁵

Viacjazyčnosť komunikátov na signs intraurbánných oblastí je teda v dnešnej globalizovanej dobe samozrejmosťou. Toto naše tvrdenie dokumentuje aj tabuľka 1, v ktorej prezentujeme čiastkové výsledky kvantitatívnej analýzy realizovanej v rámci projektu APVV *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku z komparatívnej perspektívy* (2019 – 2023). Riešiteľmi projektu sú členovia Katedry germanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela spolu s dvoma ďalšími partnerskými univerzitami v Komárne a v Bratislave. Vybrané mestá a ulice sú súčasťou výskumného priestoru už spomenutého projektu APVV. Ich geografické, ale aj ekonomické a sociálno-spoločenské charakteristiky sú rozdielne. Banská Bystrica leží v strede Slovenska a podľa počtu obyvateľov je 5. najväčším mestom na Slovensku. Komárno je typickým príkladom pohraničného mesta, leží na juhu Slovenska a je preň charakteristická dvojjazyčnosť, keďže časť obyvateľstva tvoria príslušníci maďarskej národnostnej menšiny. Mníchov je reálnym multikultúrnym veľkomestom, v ktorého centre predpokladáme výskyt nápisov v cudzom jazyku na jednej strane kvôli turistom a na strane druhej ako prejav identity príslušníkov iných národností, ktorí v tomto meste trvale žijú.

Tabuľka 1 Počet jazykov vo vybraných mestách výskumného priestoru

Mesto/ ulica	Počet jazykov							
Banská Bystrica/ Horná u.	7	Sj spisovná + nárečie	Aj	Tj	Fj	Rj	Nj	Čj
Banská Bystrica/ Národná u.	6	Sj	Aj	Tj	Šj	Lj	Mj	
Banská Bystrica/ Námestie Štefana Moysesesa	7	Sj	Aj	Fj	Tj	Rj	Šj	Nj
Komárno/ (centrum)	5	Sj	Mj	Aj	Lj	Tj		
Mníchov/ (centrum)	6 + 8	Nj	Aj	Fj	Tj	Šj	Lj	Iné: turecký arabský japonský čínsky latinský grécky...

Z údajov v tabuľke 1 jednoznačne vyplýva, že počet jazykov vo výskumnom priestore Banskej Bystrice a Komárna je porovnateľný tak ako aj zastúpenie jednotlivých jazykov (porov. Istók–Tóth, 2020). Porovnateľné je aj základné zastúpenie najčastejšie sa vyskytujúcich jazykov v Mníchove, samozrejme vzhľadom na charakter mesta je ich počet výrazne vyšší. Kvantitatívny výskum dokumentujeme na nasledovných príkladoch z Banskej Bystrice.

Na Námestí Štefana Moysesesa (ďalej NŠM) v Banskej Bystrici sa nachádza obchod s módnym oblečením pod názvom Boutique Natali, Moda Italy. Na jeho výklade sa vyskytujú signs v 5 cudzích jazykoch,

⁴[online] dostupné na internete. < [https:// www. pavcinalehota.sk/obec-2/o-obci/restauracia-stevens-pub/](https://www.pavcinalehota.sk/obec-2/o-obci/restauracia-stevens-pub/)>. [citované dňa 7.10.2021]

⁵[online] dostupné na internete. < <https://zazriva.com/?ubytovanie=central-cafe-bar>>. [citované dňa 7.10.2021]

konkrétne v slovenčine (*dámska kolekcia*), angličtine (*Moda Italy; fashion clothes*), francúzštine (*boutique*), ruštine (*модная одежда*) a španielčine (*Ropa de moda*) (porov. Lauková, 2020, 53).

Obr. 4 a 5 Boutique Natali na NŠM v Banskej Bystrici

Príkladom výskytu lokálneho banskobystrického nárečia vo výskumnom priestore je vývesný štít prevádzky rýchleho občerstvenia (obr. 6) a jedálny lístok (obr. 7). V prvom prípade ide o kombináciu angličtiny (*Street food*) a slovenčiny (*Zec to*). Jedálny lístok je z prevádzky rýchleho občerstvenia, ktorá využíva rovnako v názve lokálne banskobystrické nárečie (*Davaj het*). Dochádza tu teda ku štylizácii do nárečovej podoby, ktorá plní expresivizujúcu funkciu (Krško, 2020, 40). Aj takýto nápis môže byť pekným príkladom a reklamou jazykového koloritu Banskej Bystrice.

Obr. 6 Street food Zec to!

Obr. 7 Prevádzka Davaj het!

Názov tetovacieho štúdia „*Inkdustry*“ je príkladom slovnej hračky, keď vloženie písmena *k* do anglického slova *industry* (slov. *priemysel*) dochádza k zmene sylabickej štruktúry slova, pričom prvá slabika zároveň reprezentuje jednoslabičné anglické slovo *ink* (slov. *atrament*), používaný v tetovacích štúdiách.

Obr. 8 Tetovacie štúdio Inkdustry

Kreatívnym spojením troch jazykov, konkrétne taliančiny, slovenčiny a angličtiny s nesprávnym pravopisom vznikol názov kaviarne *Caffe ine*. Talianske slovo *caffè* (slov. *kaviareň*) v spojení s ďalším slovom *ine* odkazuje na anglické slovo *caffeine* (slov. *koфеín*). Pričom slovo *ine* v slovenčine správne s dlhým *é* poukazuje na odlišnosť kaviarne od ostatných konkurenčných podnikov. Podobnou slovnou hračkou je nápis „*Otvorene*“ nad samotným názvom kaviarne, ktorý recipient dešifruje na základe kontextu a sociokultúrnych stereotypov vo význame otvorené, čiže má možnosť do prevádzky vstúpiť. Zároveň však slovný tvar *otvorene* poukazuje na spôsob, akým majitelia kaviarne pristupujú k zákazníkovi, čiže napríklad ste u nás vítaní, prípadne môžete sa otvorene vyjadriť k našim službám a pod. Textová časť je doplnená grafickými prvkami, ktoré sú tak isto dôležitou súčasťou výpovede celého sign. Kaviareň bola pôvodne určená pre študentov. Sova je symbolom múdrosti a zároveň je to vták, ktorý je aktívny hlavne v noci. Odkaz tohto multimodálneho sign by sme teda mohli dešifrovať ako: máme pre vás otvorené, prídte si k nám na povzbudenie vypiť dobrú kávu a načerpať tak nové sily na prevažne večerné a nočné získavanie ďalších vedomostí.

Obr. 9 Kaviareň Caffe ine

3 Jazyková krajina v cudzojazyčnej edukácii

Z predchádzajúcej lingvistickej analýzy je zjavné, že mesto je prirodzeným priestorom koexistencie viacerých jazykov v reálnom priestore a vo všetkých skúmaných mestách po úradnom jazyku dominuje angličtina ako *lingua franca* súčasného sveta. Samotný spôsob utvárania a fungovania súčasnej jazykovej krajiny intraurbánných oblastí je teda v prirodzenom súlade s koncepciou plurilingválneho prístupu v cudzojazyčnom vzdelávaní, kde angličtina ako globálny jazyk dominuje ako L2 a vyučovanie ďalších cudzích jazykov prebieha následne po angličtine (Kolečáni Lenčová – Upták, 2021, 176–179). Vyučovanie jazykov majúce za cieľ podporu viacjazyčnosti zdôrazňuje, že štúdium cudzieho jazyka spočíva v cieľavedomom využívaní už existujúcich jazykových znalostí jednotlivca, ktoré získal v škole alebo priamou skúsenosťou. Pritom v takomto vyučovaní jazyky nie sú od seba prísne oddelené, ale naopak jedinec si buduje komunikatívnu kompetenciu, v ktorej sú všetky jazyky usúvzťažnené a vzájomne sa ovplyvňujú. Pre takéto cudzojazyčné vyučovanie koncept jazykovej krajiny ponúka nové možnosti

práce s jazykovými znakmi. Relevantné je najmä skúmanie jedného alebo viacerých jazykov v určitom vymedzenom priestore. Tento priestor môže byť verejný a poloverejný, no v edukačnom kontexte môžeme uvažovať aj o priestore súkromnom alebo virtuálnom:

1. Učiaci sa majú možnosť objavovať rôzne formy a funkcie jazyka mimo svojho bežného vyučovacieho priestoru, zamýšľať sa a uvažovať o nich, všímať si ich a nechodiť okolo nich ľahostajne, venovať im pozornosť.
2. Analýza jazykových znakov má pozitívny vplyv na učenie sa a tiež napomáha tzv. „náhodnému učeniu sa“ (incidental learning).
3. Ponúka možnosti kritickej reflexie a dôkladnej kritickej analýzy funkcie a formy jazyka, jazykového registra a/alebo jazykových variet. Učiaci sa reflektujú rôzne dimenzie znakov spisovného jazyka (sociálnu, sociálno-psychologickú, spoločenskú, symbolickú atď.), učia sa s jazykovým znakom pracovať kriticky.
4. Učiaci sa získavajú poznatky o multimodalite jazyka, o multimodálnom spôsobe používania jazyka (Kolečáni Lenčová, 2020, 161).

Ako teda zmysluplne využiť lingvistický koncept jazykovej krajiny v edukačnom kontexte pri rozvíjaní viacjazyčnosti učiacich sa? Na túto otázku hľadajú odpovede viacerí didaktici, keďže didaktický potenciál jazykovej krajiny vo vyučovaní cudzích jazykov nie je v súčasnosti dostatočne preskúmaný a overený a aplikácia jazykovej krajiny predstavuje momentálne vždy určitý druh experimentu. Väčšinu publikovaných štúdií spája praktická aplikácia tzv. kulturologicky nasmerovaného vyučovania, ktoré sa neobmedzuje iba na sprostredkovanie základných inonárodných krajinovedných informácií. Zapojenie Linguistic Landscape podnecuje učiacich sa k vedomému kontaktu s prejavom kultúry, ktorý je priamo prítomný v určitom verejnom priestore. Takéto vymedzené reálne „jazykové krajiny“ sú výborným prostriedkom rozvíjania jazykového (Language Awareness) a kultúrneho povedomia (Cultural Awareness) (Janíková, 2018, 141). Na základe praktických skúseností si teda učiaci sa môžu osvojiť spoločenské povedomie a zároveň formovať individuálne jazykové povedomie. Linguistic Landscape podporuje vnímanie viacjazyčnosti a jazykovej diverzity, rozvíjanie komunikačných schopností a jazykových zručností (napr. čítania s porozumením, kreatívneho písania...), rozvíja vizuálnu a mediálnu gramotnosť (Marten, Saagpakk, 2017; Kolečáni Lenčová, 2020).

V súlade s cieľom podpory viacjazyčnosti navrhujeme vo vyučovaní používať nielen dvojjazyčné, ale aj viacjazyčné signs. Vhodné sú najmä také, ktoré tvoria jeden *komunikát*, pozostávajúci z textu a/alebo grafických prvkov a nachádzajú sa na jednej ohraničenej ploche (napr. vývesná tabuľa), tzv. *nosiči*. V závislosti od obsahu informácií sprostredkovaných pomocou rozličných jazykov rozlišujeme (porov. klasifikácie Stoltmanna (2017) a Rehovej (2004, 8–15):

- a) nosiče s duplicitnými viacjazyčnými informáciami;
- b) nosiče s fragmentárnymi viacjazyčnými informáciami;
- c) nosiče s prelínajúcimi sa viacjazyčnými informáciami;
- d) nosiče s komplementárnymi viacjazyčnými informáciami (Gašová, 2020, 71).

Napriek tomu, že táto klasifikácia je prioritne určená pre lingvistické výskumy, je vhodná aj na aplikáciu v edukačnej praxi.

Nosiče s duplicitnými viacjazyčnými informáciami (obr. 10–12), kedy v dvoch alebo viacerých jazykoch sú sprostredkované rovnaké informácie, môžeme v edukačnom kontexte využiť napríklad na komparáciu textov, kontrolu správnosti výpovede, demonštráciu rôznych interkultúrnych aspektov, aplikáciu jazykovej politiky na národnostne zmiešanom území (obr. 10) a pod.

Obr. 10 Nosič s duplicitnými viacjazyčnými informáciami v slovenčine a maďarčine (Komárno)

Obr. 11 Nosič s duplicitnými viacjazyčnými informáciami v nemčine a turečtine (Mníchov)

Obr. 12 Nosič s duplicitnými viacjazyčnými informáciami v 6 jazykoch (Frankfurt nad Mohanom)

Na nosičoch s fragmentárnymi viacjazyčnými informáciami je informácia vo východiskovom jazyku komplexnejšia a do cieľového jazyka, resp. cieľových jazykov je preložená len časť informácií. V tomto prípade učiaci sa môže napríklad doplniť (preložiť) chýbajúcu informáciu do príslušného cudzieho jazyka. Takýto typ nosičov je vhodný aj pre kritickú reflexiu a dôkladnú kritickú analýzu funkcie a formy jazyka, jeho spoločenskú a symbolickú dimenziu. Nosiče na obr. 13 obsahujú aj nejazykové znaky, ktoré môžu byť následným predmetom analýzy s cieľom rozvíjania čitateľskej a tiež vizuálnej gramotnosti.

Obr. 13 Nosič s fragmentárnymi viacjazyčnými informáciami v slovenčine a angličtine (Banská Bystrica)

Na nosičoch s prelínajúcimi sa viacjazyčnými informáciami je v každom z jazykov sprostredkovaná iná informácia, časť informácií je podaná rovnako v oboch jazykoch. Využitie takýchto nosičov vo výučbe vidíme napríklad v dopĺňaní textov, aby informácie boli kompletne vo všetkých jazykoch, rozvíjaní logickej argumentácie, čo je dôvodom pre takúto prezentáciu, napr. vlastná interpretácia versus overená informácia u producenta signs.

Obr. 14 a 15 Nosiče s prelínajúcimi sa viacjazyčnými informáciami (Bratislava)

Na nosičoch s komplementárnymi viacjazyčnými informáciami sa informácie v rozličných jazykoch navzájom dopĺňajú, napr. slovenský text s anglickými alebo nemeckými výrazmi (obr. 16 a 17).

Obr. 16 Nosič s komplementárnymi informáciami v slovenčine a angličtine (Banská Bystrica)

Obr.17 Nosič s komplementárnymi viacjazyčnými informáciami v slovenčine, nemčine a češtine (Banská Bystrica)

Nosiče tohto typu využívame ako motivačný činiteľ u žiakov učiacich sa nemčinu po angličtine, ako praktickú ilustráciu koexistencie jazykov v reálnom svete a súčasne potvrdenie toho, ako sa dajú znalosti z angličtiny využívať aj pre učenie sa nemčiny a/alebo iných cudzích jazykov, vnímavo hľadať to, čo majú jazyky spoločné a čo rozdielne.

Všetky typy znakov, nezávisle od obsahu informácií v jednotlivých jazykoch na jednom nosiči, však slúžia na prehĺbenie a rozšírenie poznatkov k všeobecne zaužívanému používaniu jazyka. Tieto jazykové, resp. multimodálne znaky sú totiž umiestnené v materiálnom svete a na základe svojej pozície nadobúdajú konkrétny význam. Ovplyvňujú rôznorodosť funkcií a hodnôt, ktoré môže jazyková krajina nadobudnúť.

Prácu s jazykovými (multimodálnymi) znakmi navrhujeme v edukačnej praxi realizovať v dvoch základných podobách:

1. Využitie jednotlivých znakov (nosičov) učiteľom iba v niektorej časti hodiny (v úvodnej, explanačnej, diagnostickej a pod.). V takomto prípade vystupuje do popredia motivačná funkcia využitia znakov jazykovej krajiny, senzibilizácia žiakov/studentov pre učenie sa cudzieho jazyka, uvedenie si jazykovej diverzity, vlastnej jazykovej identity, budovanie povedomia učiacich sa pre sociálnu funkciu jazyka.
2. Využitie signs (konceptu jazykovej krajiny) na viacerých hodinách, priamym kontaktom učiacich sa so znakom v prostredí mimo školy, formou otvoreného vyučovania ako učenie sa na stanovištiach, projektové vyučovanie.

Na rozdiel od prvého typu využitia signs je v tomto prípade učiaci sa konfrontovaný aj s umiestnením znakov do materiálneho sveta, v ktorom na základe svojej pozície nadobúdajú určitý význam podľa toho, kde sa nachádzajú, s rôznorodosťou funkcií a hodnôt, ktoré môžu v jazykovej krajine nadobudnúť a pod. Takéto vyučovanie je založené na interakcii medzi recipientom, v našom prípade učiacim sa a znakom pri využití jeho jazykovo-kontextuálnych vedomostí a poznatkov.

Využitie jazykovej krajiny vidíme napr. v podpore kritických čitateľských schopností, v zlepšení pragmatickej kompetencie ako jednej z komunikačných jazykových kompetencií žiaka rozšírením možnosti učiť sa jazyk mimo školskej triedy. Súčasne senzibilizujeme žiaka na jazykové konotácie a podporujeme jeho komunikačné jazykové kompetencie (jazykovú, sociolingvistickú a pragmatickú) a jazykové zručnosti v oblasti čítania s porozumením, hovorenia a písania (Kolečáni Lenčová, 2021, 67).

Kontakt učiaceho sa so znakom môžeme do určitej miery regulovať zadávaním úloh, ak budeme pri tom zohľadňovať dva základné typy možnej percepcie. Keďže sa v jazykovej krajine konkrétneho intraurbánneho priestoru text nachádza najčastejšie v kombinácii s obrazom, u recipienta jazykovej krajiny (v našom prípade učiaceho sa) budú prebiehať dva typy percepcie a kognitívneho spracovania, ktoré môžu prebiehať následne alebo striedavo v rôznych kombináciách. Podľa „Saliency theory“ (Itti – Koch, 2000) rozlišujeme bottom-up a top-down procesy vnímania, pričom pri prvom z nich výrazné prvky agregátu (komplex signs) riadia proces percepcie nezávisle od vôle recipienta. Patrí k nim napr. použitie červenej farby, väčšieho, resp. výraznejšieho typu písma, centrálné umiestnenie obrazu, textu a pod. Paralelne môže prebiehať top-down percepcia, ktorá predstavuje vôľou recipienta riadené fokusovanie vybraných prvkov jazykovej krajiny za určitým konkrétnym cieľom. Z toho vyplýva pre učiteľa, že pri prvej práci v teréne môže vybrať na vyhľadávanie také znaky, ktoré budú na základe pravidiel percepcie rozpoznateľné ako prvé a učiaci sa ich teda určite nájde a zažije pocit úspešnosti, ktorý je

veľmi dôležitý pri aplikovaní nových postupov práce vo vyučovaní. Pri následnom objavnom, bádateľskom vyučovaní dostane učiaci sa iba základné inštrukcie (napr. nájdite 10 alebo čo najviac nosičov s viacjazyčnými informáciami), čím docielime rôznorodosť získaného materiálu, s ktorým môžeme na ďalších vyučovacích hodinách pracovať.

4 Návrhy a príklady aplikácie konceptu jazykovej krajiny vo vyučovaní cudzích jazykov

V tejto časti štúdie sa budeme venovať konkrétnym príkladom a námetom využitia konceptu jazykovej krajiny vo vyučovaní cudzích jazykov. Niektoré z nich sme realizovali my, resp. študenti študijného odboru učiteľstvo a pedagogické vedy pod našim vedením na hodinách nemeckého jazyka na základných, stredných a jazykových školách.

4.1 Pilotný projekt sme realizovali na Katedre germanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela. Venovali sme mu niekoľko vyučovacích hodín (4-6) a jeho časť prebiehala aj mimo vyučovania. Zúčastnili sa ho študenti dvoch študijných odborov, a to magisterského stupňa štúdia učiteľstva a pedagogických vied (ďalej UPV) a bakalárskeho a magisterského stupňa štúdia filológie (prekladateľstvo a tlmočníctvo, ďalej PT). V oboch prípadoch ide o študentov programu nemecký jazyk alebo nemecký jazyk v kombinácii, pričom pod kombináciou väčšinou rozumieme štúdiom ďalšieho cudzieho jazyka, resp. slovenského jazyka. Celý projekt sme realizovali v nasledujúcich krokoch (porov. Molnárová, 2020, 237–238):

1. Učenie na stanovištiach (4 hod).
Študenti dostali 5 orientačných čísel budov na Hornej ulici v Banskej Bystrici a 5 indícií, ktoré mali priradiť k číslam. Ich úlohou bolo nájsť podľa čísla budovu a indícia im napovedala, čo majú odfotografovať.
2. Individuálna práca. Počas domácej prípravy a triedenia získaných materiálov si študenti ku každej fotografii pripravili nasledovné informácie: číslo domu, názov prevádzky/firmy, počet jazykov v texte, poradie jazykov v texte, dôležitosť jazykov, zapísali si celý text, typ a veľkosť písma, farby, druh podnikateľskej činnosti/prevádzky, fotografiu.
3. Diskusia. Následne prebehla diskusia na vyučovacej hodine k získaným materiálom a informáciám. Študenti prezentovali vlastnú interpretáciu vzniku názvov, príbehov, ktoré stoja za získanými fotografiami a informáciami. Informácie a interpretácie boli písomne zaznamenané (obr. 18):

a) ... Das Wort "Ballerina" ist in einer dünneren Schrift geschrieben, wobei ein Teil des Wortes hervorgehoben ist. "in" als Teil eines Wortes wird auf einem roten Hintergrund geschrieben. Durch Hervorheben eines Teils eines Wortes wird ein neues Wort erstellt. Das Wort „ballern“. Es ist deutsche Wort und es bedeutet – schießen – ins Schwarze treffen, d.h. „Hier finden die Menschen genau das, was modern ist.“ oder „Wir kennen Ihren Stil.“

b) Ballerina symbolisiert den Drang nach Perfektion im Dienste der Kunst (die Küchen dieser Firma sind perfekt, künstlerisch).

Obr. 18 Kuchynské štúdio so značkou Ballerina Küchen a Koryna

4. Skupinová práca. Študenti sa rozdelili do skupín alebo dvojíc (v závislosti od ich počtu na danej hodine) podľa toho, ktorá budova (jazykové znaky na nej) ich zaujali. Každá skupina následne

- vyhľadávala relevantné informácie na internete, v archíve, knižnici, v rozhovore s tvorcami jazykových znakov a pod.
5. Konfrontácia získaných informácií s vlastnými interpretáciami.
 6. a) Prednáška k Linguistic Landscape a k projektu APVV. Diskusia k prípadným výskumom v rámci záverečných prác.
b) Projekt „Stopy cudzích jazykov v mojom meste/ mojej obci“ (alternatíva k učeniu sa na stanovištiach pre študentov externého štúdia).
c) Študenti UPV navrhli postupy práce s aplikovaním Linguistic Landscape na hodinách cudzích jazykov na základných a stredných školách.

Tento projekt je realizovateľný aj v rôznych modifikáciách, napríklad s využitím stratégie service learning (učenie sa službou). Odporúčame ho využiť na seminároch, ktorých súčasťou sú zahraniční študenti. Hlavným cieľom projektu je v tomto prípade rozvíjanie plurilingválnej a interkultúrnej kompetencie, učenie sa v praxi a pre prax. Stanovištia navrhnu slovenskí študenti, absolvujú ich v zmiešaných skupinách so zahraničnými študentmi a ostatné kroky projektu môžu byť takmer identické. Okrem uvedených cieľov zahraniční študenti menej tradičným spôsobom spoznajú mesto, v ktorom sa rozhodli študovať a ich skúsenosti a postrehy, prípadné kultúrne a jazykové „nedorozumenia“ následne spracujú spolu so slovenskými študentmi vo viacjazyčnom sprievodcovi (príručke) univerzitou a mestom, ktorý následne bude slúžiť komunite zahraničných študentov.

V rámci štruktúry projektu je možné zmeniť aj typ jazykovej krajiny, napr. na priemyselný park. Realizácia takého projektu prebehla v roku 2021 v meste Levice so žiakmi jazykovej školy, ako súčasť praktickej časti diplomovej práce⁶. Hlavným dôvodom bolo vysoké zastúpenie firiem z Nemecka a Rakúska v tomto parku. Išlo napríklad o GLOBO EASTERN EUROPE, s.r.o. (Rakúsko), ZF Slovakia, a. s. (Nemecko), Opperman Industrial Webbing, s.r.o. (Nemecko), Andritz Kuferath (Nemecko) atď. V dôsledku koronavírusovej pandémie a s ňou spojenou dištančnou formou vyučovania došlo k ďalšej modifikácii, kedy žiaci absolvovali stanovištia iba virtuálne prostredníctvom aplikácie Google maps. Tento typ jazykovej krajiny považujeme za rovnako vhodný aj pre študentov ekonomických alebo technických univerzít.

4.2 Návrh projektovej práce pre základnú školu

Hlavným zámerom tejto projektovej práce bolo posilnenie vnútornej motivácie žiakov k učeniu sa nemčiny (ale aj cudzích jazykov vo všeobecnosti). V meste, ktoré predstavovalo jazykovú krajinu verejného priestoru a v domácnosti – jazyková krajina súkromného priestoru, pracovali žiaci s jazykovými znakmi v nemčine a ich početný výskyt im mal pomôcť uvedomiť si dôležité postavenie nemčiny a ďalších cudzích jazykov v praxi – v bežnom živote.

V rámci projektu bolo stanovených niekoľko čiastkových cieľov, ako napr. rozvoj vizuálnej a čitateľskej gramotnosti žiakov, posilnenie vnímania viacjazyčnosti nie len vo verejnom, ale aj v súkromnom priestore, povedomia jazykovej diverzity, kritického jazykového povedomia a pod.

Realizácia projektu bola navrhnutá v nasledovných krokoch, ktoré v rámci povinnej súvislej praxe aplikovala študentka magisterského študijného programu anglický a nemecký jazyk a literatúra Bibiana Benčatová (FF UMB) na základnej a jazykovej škole v meste Levice:

1. Úvodný dotazník (z dôvodu lepšej merateľnosti výsledkov) alebo diskusia k názoru žiakov na aktuálnu jazykovú situáciu v meste a k ich jazykovým preferenciám.
2. Prezentácia produktov vyrobených v zahraničí, ktoré sú súčasťou jazykovej krajiny domácnosti učiteľa (obr. 19 a 20). Odporúčame odprezentovať aj príbehy, ktoré stoja za vznikom jednotlivými názvov a značiek produktov. Ako jeden z príkladov uvádzame firmu Adidas, ktorá vznikla rozdelením spoločnosti bratov Dasslerovcov Sportschuhfabrik Gebrüder Dassler sídliacej v malom nemeckom meste Herzogenaurach. Názov Adidas je odvodený od mena zakladateľa firmy Adiho Dasslera a názov Puma dostala po rozdelení firma druhého brata Rudolfa Dasslera.⁷ V závislosti od cieľa tejto časti projektu

⁶ Benčatová, Bibiána. 2021. Didaktický potenciál jazykovej krajiny vo výučbe cudzích jazykov. Banská Bystrica : FF UMB, 70 s.

⁷ [online] dostupné na internete. <

<https://www.nn.de/wirtschaft/adidas-und-puma-die-geschichte-zweier-frankischer-sportgiganten-1.269402>
>[citované dňa 7.10.2021]

môžeme využiť aj informácie o 2. svetovej vojne, historických súvislostiach vzniku športovej obuvi, významnými športovcami a pod.

Obr. 19 Produkt firmy Adidas

Obr. 20 Produkt firmy Puma

3. Zadanie domácej úlohy (individuálna práca alebo práca vo dvojici). Zadanie spočíva v nájdení 10 produktov zahraničných značiek, ktoré sa nachádzajú v domácnosti žiaka, ich odfotografovanie, určenie pôvodu značky produktu a počtu a identifikácii jazykov na prednej strane produktu. Zistenia žiaci sumarizujú v PowerPoint prezentácii (napr. počas dištančnej formy výučby) alebo si ich zapisujú do zošita a produkty, resp. obaly z produktov prinesú so sebou do školy.
4. Žiaci prezentujú svoje zistenia. Uvedomujú si, koľko zahraničných produktov doma majú, a tým aj dôležitosť cudzích krajín pre náš život. Navrhujeme vytvoriť nástenu, na ktorú žiaci môžu pripínať nové produkty a nápady počas celej realizácie projektu, nielen počas jednotlivých hodín. Motivujúca by mohla byť aj súťaž, ktorú by vyhral ten, kto pripne najviac produktov na nástenu (na každý pripnutý papierik si žiak napíše meno).
5. Učenie sa na stanovištiach v priemyselnom parku (viď. 4.1).
6. „Po stopách Schoellerovcov“ (jazyková krajina z diachrónneho aspektu). Formou bádateľského, zážitkového učenia sme podporili celostný rozvoj žiackej osobnosti - vedomosti o meste Levice spojené s nemecky hovoriacim obyvateľstvom a o jeho prínose pre súčasnú spoločnosť, zameranie na obsah a na text, ale inovatívnou formou, posilnenie kultúrneho a jazykového povedomia, zaujatie osobného postoja k uvedeným skutočnostiam.
7. Jazyková inšpekcia (aktivita v centre mesta). Kontrola dodržiavania jazykových zákonov v meste s maďarskou národnostnou menšinou, hľadanie chýb, zvláštností, nezrovnalostí v slovenských a cudzojazyčných názvoch a pod.
8. Záverečné prezentovanie zistení a diskusia o prítomnosti cudzích jazykov v súkromnej a verejnej sfére. Záverečný dotazník, ktorého cieľom bolo zistenie vplyvu projektu na postoj žiakov voči cudzím jazykom.

4.3 Ďalšie návrhy

Jazykové a multimodálne signs jazykovej krajiny, ktoré žiaci/študenti zistili napr. v predchádzajúcich navrhovaných aktivitách, môžu byť prezentované aj vo forme plagátov a následne vystavené v priestoroch školy, príp. mesta, či obce. Výsledkom práce žiakov/študentov je v takomto prípade konkrétny produkt, priamo využiteľný v praxi, čo opäť obohacuje a dopĺňa bežnú formu vyučovania jazykov a je v súlade s orientáciou učenia sa pre prax a v praxi. Pri tvorbe plagátov žiak/študent nepracuje iba s textom, ale aj s fotografiou, rôznymi typmi grafických zobrazení, čím okrem rozvíjania kognitívnych jazykových vedomostí a kontextuálnych vedomostí dochádza aj k rozvíjaniu zručností v práci s médiami. Určite nespochybniteľný je aj rozvoj kreativity, vizuálnej a mediálnej gramotnosti (obr. 21).

Obr. 21 Plagát (História a súčasnosť názvu reštaurácie Červený Rak v Banskej Bystrici)

Koncept jazykovej krajiny okrem využitia plurilingválneho prístupu vo vyučovaní cudzích jazykov ponúka možnosti pre realizáciu medzipredmetového vyučovania, napríklad v kombinácii slovenský jazyk – cudzí jazyk – história (dejepis, vlastiveda). Uvádzame príklad textu reklamy na Potraviny u Klimov (prevádzka na Námestí SNP v Banskej Bystrici) z roku 1931 (obr. 22). Tieto patria k jedným z najstarších zachovaných názvov prevádzok v meste podobne ako reštaurácia Červený Rak. Reklamu sme použili ako motivačný podnet na skúmanie historických súvislostí, používania rôznych jazykov v názvoch, reflektujúc jazyky, ktorými sa v danej dobe a v danom regióne komunikovalo, pričom bolo možné využiť historické pramene ale aj rozhovor s členmi rodiny Klimovcov (vlastníci), vlastných starších rodinných príslušníkov. Ďalším možným zadaním je aktualizácia reklamy pre súčasnú dobu. Cieľom takejto aktivity bude komparácia rozdielov v spisovnej slovenčine 30-tych rokov a v súčasnosti.

Obr. 22 Reklama na súčasné Potraviny u Klimov z roku 1931

Obr. 23 Súčasný názov prevádzky potravín v Banskej Bystrici

5 Záver

Koncept jazykovej krajiny prináša nové výzvy rovnako pre oblasť aplikovanej lingvistiky, ako aj pre didaktiku cudzích jazykov. Často je možné obe tieto oblasti navzájom prepájať, najmä vo výučbe na vysokých školách (časť 4.1). Spoločným menovateľom všetkých aktivít bola práca s vizuálnymi dátami (jazykové a nejazykové znaky) vo „vymedzenej jazykovej krajine“, či už v reálnom verejnom alebo súkromnom priestore. Naša pozornosť bola

upriamená najmä na také jazykové (multimodálne) signs, u ktorých dochádzalo ku koexistencii a zmiešavaniu viacerých jazykov. Úlohy boli zamerané na podporu interakcie medzi znakom a učiacim sa, ktorý pri ich objavovaní, dešifrovaní a následnom spracovaní využíval nielen jazykové, ale aj kontextuálne vedomosti. Takýto spôsob vyučovania spája v sebe objavné a zážitkové učenie. Učiaci sa preberá aktívnu úlohu bádateľa a zároveň experta, zadané úlohy ho prirodzeným spôsobom senzibilizujú k zaostrejšiemu vnímaniu viacjazyčnosti, rozvoju povedomia jazykovej diverzity, kritického jazykového povedomia a zlepšovaniu komunikatívnej kompetencie. Na základe našich skúseností si dovoľíme tvrdiť, že zručnosti a poznatky nadobudnuté počas práce na projektoch, posilnili schopnosť učiacich sa prepájať nielen vedomosti nadobudnuté v štúdiu jedného jazyka, resp. predmetu pri štúdiu ďalšieho, ale aj teóriu s praxou, schopnosť kriticky myslieť a v neposlednom rade využívať svoj kreatívny potenciál. Koncept jazykovej krajiny disponuje výrazným didaktickým potenciálom, ktorý sme v navrhovaných aktivitách využili zatiaľ iba čiastočne a dúfame, že náš príspevok môže byť podnetom pre jeho ďalšie objavovanie.

Podakovanie: Príspevok je publikovaný v rámci projektu APVV-18-0115 „Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy“ a projektu KEGA 042UK-4/2022 „Facilitácia Visual Literacy v multimodálnom a multimedialnom prostredí cudzojazyčnej edukácie budúcich učiteľov nemeckého jazyka“.

Literatúra

BEN-RAFAEL, Elieser – SHOHAMY, Elana – AMARA, Muhammad – TRUMPER-HECHT, Nira. 2006. Linguistic Landscape as a symbolic construction of the public space: The case of Israel. In Gorter, Durk (eds.) *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon : Multilingual Matters, 2006, pp. 7–30. ISBN 1-85359-916-6. doi: 10.1080/14790710608668383

GAŠOVÁ, Zuzana. 2020. Formy inojazyčnosti v jazykovej krajine. Analýza vybraných aspektov na príklade „Krčmy na Zelenej“ v Bratislave. In Štefančík, Radoslav (eds.) *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava : Ekonóm, 2020, pp. 69–82. ISBN 978-80-225-4743-7

ISTÓK, Béla – LŐRINCZ, Gábor. 2021. Virolinguistics: Introduction to the Study of the Coronavirus Language. In *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 2021, vol. 13, no. 2, pp. 93–111. ISSN 2067-5151. <https://doi.org/10.2478/ausp-2021-0015>

ISTÓK, Vojtech – TÓTH, Sándor János. 2020. Výskum jazykovej krajiny v mestách Komárno a Komárom do r. 2019. In Ďuricová, Alena (eds.) *Od textu k prekladu XIV, 2. časť, Linguistic Landscape*. Praha : JTP, 2020, pp. 16–23. ISBN 978-80-7374-128-0 (komplet), ISBN 978-80-7374-129-3 (2. časť)

ITTI, Laurent – KOCH, Christof. 2000. A salience based search mechanism for overt and covert shifts of visual attention. In *Vision Research*, 2000, vol. 40, issue 10–12, pp. 1489–1509. ISSN 1878-5646, doi: 10.1016/s0042-6989(99)00163-7

JANÍKOVÁ, Věra. 2018. Linguistic Landscape aus fremdsprachendidaktischer Perspektive. In Badstübner-Kizik, Camila – Janíková, Věra. (eds.) *Linguistic Landscape und Fremdsprachendidaktik*. Berlin : Peter Lang, 2018, pp. 137–172. ISBN 978-3-631-77028-3

KOLEČÁNI LENČOVÁ, Ivica. 2020. Linguistic landscape and reading comprehension in foreign languages teaching. In *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2020, vol. 10, no. 1, pp. 160–164. ISSN 1804-7890. doi.org/10.33543/1001

KOLEČÁNI LENČOVÁ, Ivica. 2021. Jazyková krajina a jej didaktický potenciál vo vyučovaní cudzích jazykov. In Lančarič, Daniel *Humanitné a spoločenské vedy v pregraduálnom vzdelávaní*. Bratislava : Z-F Lingua, 2021, pp. 62–73. ISBN 978-80-8177-084-5

KOLEČÁNI LENČOVÁ, Ivica – EUPTÁK, Marek. 2021. Plurilingual approach in foreign language teaching and foreign language teacher education in Slovakia from the interdisciplinary point of view. In *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2021, vol. 11, no. 1, pp. 176–180. ISSN 1804-7890. <http://dx.doi.org/10.33543/1101>

KRŠKO, Jaromír. 2020. Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine. (Na príklade Banskej Bystrice). In Ďuricová, Alena (eds.) *Od textu k prekladu XIV, 2. časť, Linguistic Landscape*. Praha : JTP, 2020, pp. 36–46. ISBN 978-80-7374-128-0 (komplet), ISBN 978-80-7374-129-3 (2. časť)

- LANDRY, Rodrigue – BOURHIS, Richard. 1997. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality – An Empirical Study. In *Journal of Language and Social Psychology*, 1997, vol. 16, no. 1, pp. 23–49. doi.org/10.1177/0261927X970161002
- LAUKOVÁ, Jana. 2020. Kontext textu a obrazu vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny mesta Banská Bystrica. In Ďuricová, Alena (eds.) *Od textu k prekladu XIV, 2. časť, Linguistic Landscape*. Praha : JTP, 2020, pp. 47–54. ISBN 978-80-7374-128-0 (komplet), ISBN 978-80-7374-129-3 (2. časť)
- MARTEN, Heiko F. – SAAGPAKK, Maris (eds.) 2017. *Linguistic Landscapes und Spot German an der Schnittstelle von Sprachwissenschaft und Deutschdidaktik*. München : Iudicium Verlag, 2017, 190 p. ISBN 978-3-86205-499-2
- MOLNÁROVÁ, Eva. 2020. Jazyková krajina ako motivačný faktor vo výučbe cudzích jazykov. In Veverková, Darina – Lupták, Marek – Danihelová, Zuzana – Balážová Žaneta (eds.) *Aplikované jazyky v univerzitnom kontexte VI*. Zvolen : TU vo Zvolene, 2020, s. 232–241. ISBN 978-80-228-3233-5
- MOLNÁROVÁ, Eva. 2021. Multimodal aspects of the Banská Bystrica linguistic landscape. In *Ad Alta: journal of interdisciplinary research*. 2021, vol. 11, no. 1, pp. 209–213. ISSN 1804-7890. [http:// dx. doi. org/10.33543/1101](http://dx.doi.org/10.33543/1101)
- REH, Mechthild. 2004. Multilingual writing: A reader-oriented typology with examples from Lira Municipality (Uganda). In *International Journal of the Sociology of Language*, 2004, vol. 170, pp. 1–41. ISSN 1613-668. doi.org/10.1515/ijsl.2004.2004. 170.1
- STOLTMANN, Kai. 2017. Die Linguistic Landscapes von Kiel und Rostock. Langfristige Auswirkungen in der Migrationspolitik im Vergleich. In *Aktuelle Tendenzen in der Variationslinguistik*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag, pp. 319–341. ISBN-13 978-3487155814
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, Jana – JURČÁKOVÁ, Edita. 2021. Námestie SNP v Banskej Bystrici ako objekt skúmania jazykovej krajiny. In *Lingua et vita: vedecký časopis pre výskum jazykov a interkultúrnej komunikácie FAJ EU*, 2021, vol. 10/2, no. 20, pp. 18–32. ISSN 1338-6743
- TÓTH, Sándor J. 2021. Teoretické a metodologické východiská triedenia a spracovania jazykovej krajiny In Tušková, Tünde et al. (eds.) *Výskum Slovákov v Maďarsku v interdisciplinárnom kontexte*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2021, pp. 375–391. ISBN 978-615-5330-25-4